

A politikai kultúráról

Amikor Kenedi korszerű politikai kultúrát kér számon a fennálló állapotokat bíráló értelmiségtől, valószínűleg a lényegre tapint rá. De ebben a lényegben a változtatási probléma minden nehézsége benne van. A Lenin által örökbehagyott politikai rendszernek ugyanis a velejéhez tartozik, hogy a politikai kultúrát kiöli, illetve olyan keretek közé szűkíti, amelyek a rendszer változatlan fenn tartását szolgálják. Ehhez járul még egy specifikus magyar nehézség is, amiről századunk egész története tanúskodik, nevezetesen, hogy a magyar nem politikus nemzet. (Ez bővebb kifejtésre szorulna, de erre itt nincsen mód.)

Ilyen körülmények között az új magyar «szamizdat» hősiesség vállalkozásnak mondható, ugyanis egy olyan politikai eszmélés ösztökéje kíván lenni, amelynek magyar földön szinte nincs is fennmaradt hagyománya. A kedvező látszatok ellenére maga az államvezetés is inkább szerencsés körülményeknek, mint politikai képességeinek köszönheti átmeneti sikereit.

A hősiesség az én szememben nem föltétlenül tragikus kicsengésű. (Ámbár e tekintetben a hatóságoké az utolsó szó.) Kenediéknek joguk van optimizmusra: a «Profil» nem volt falrahányt borsó, visszhangtalan kiáltás a pusztában. Ha a jelek nem csalnak, máris valamicskét tágult az «első nyilvánosság» engedélyezett területe. A Bence György, Kis János és társaik által szorgalmazott szélesebb látóhatár pedig még akkor is szükséges, ha a helyzet hosszú távon változatlanul ígérkezik. Egy munka jogosultságának a gyors siker nem föltétlenül kelléke.

Valóságismeret és ideológia-romboló fogalomalkotás nélkül nincsen politikai eszmélés. Hogy ez mennyire időszerű vállalkozás, azt még a 0,1 % írásai is mutatják, melyek nem mentesek a tárgyi tévedésektől, kivált a külvilágot illetően. (Hogy csak egy példát hozzak: lehet-e mondani, mint azt a « Profil » egyik szerzője teszi, hogy a modern világban mindenütt a politikai hatalom tartja kezében az építőanyagok termelését és elosztását?) A kritikai újrakezdésnek sok útja van, egyik ezek közül a gondolkodás *másutt* bejárat pályáinak fölfedezése. A mai magyar világban már az is tett, ha valaki tölcserő formál a tenyeréből, s úgy kiáltja: « Észnél legyünk ám, emberek! Ötnegyed évszázad óta más is van a világon, mint Marx, Engels, Bucharin és a renegát Kautsky. »

*

Néhány szó ellenvetést érdemel az, amit Kenedi az 56-osok nemzedékéről mond. Kenedi mindössze annyit ír a javukra, hogy egy nehéz korszakban az ellenzékiességnek « legalább a hangulatát » fenntartották. A kérdés egy másik elemzője, kinek írását hamarosan közölni fogjuk, találóan világít rá az 56-os nemzedék legnehezebb politikai dilemmájára: arra ugyanis, hogy az 1953 és 56 között született belső reform-programot a Kádár-rendszer többé-kevésbé kisajátította. De igaz-e az, hogy ezek után az 56-os « ellenzékiességnek » már semmi mondanivalója nem maradt, sőt — mert Kenedi valami ilyesmit állít, — hogy az 56-os felkelés főbb irányzatainak tulajdonképpen nem is volt koherens társadalmi programja? Véleményem szerint ez a beállítás indokolatlanul elválasztja az ún. társadalmi programot a nemzeti függetlenség ügyétől. Minden kortárs tudja, hogy az 56-os Magyarország a szuverénitás helyreállításával nem valami elvont nemzeti eszmét kergetett, hanem a mindenki számára nyilvánvalóan adott gazdasági és társadalmi problémák megoldásának *előfeltételét* akarta megteremteni. Csak melleleg említem, hogy a megoldási módozatokba tartozott volna a munkás-önigazgatás is. Furcsa dolog, hogy a budapesti munkástanácsok univerzális jelentőségét már mindenütt a világon fel- és elismerték, kivéve... Budapesten.

Kenedi okfejtésének 56-tal kapcsolatos szkepticizmusa azt a kérdést vetette fel bennem, hogy vajon nem a politikum fogalmának meghatározása körül keresendő-e álláspontjának legnagyobb gyengéje. Olykor úgy tűnik, mintha a szerző olyan horderejű kérdéseket, mint a függetlenség vagy a strukturális változások egyszerűen nem számítana a politikai tevékenység terenumai közé. Így aztán nála a politikum a rétegérdekek kifejezésére szűkül. Hadd fejezzem ki e felfogással szembeni kételyeimet. A marxista ideológiában uralkodó szimplista nézetekkel szemben, a politikai tevékenységnek — mármint azokban az országokban ahol ilyesmi egyáltalán van — úgyszólván semmi köze sincsen az osztály- és réteg-érdekek védelméhez. Ezzel ugyanis a korporatív testületek foglalkoznak, mint pl. a szakszervezetek, az ilyen vagy olyan iparos-szindikátusok stb. Dokumentáció céljából érdekes ebből a szempontból Károlyi Mihály magyarul nemrég megjelent önéletrajzát fellapozni, u.i. abból kiderül, hogy Károlyi tulajdonképpen politikai tevékenysége pontosan akkor kezdődött, amikor szűknek kezdte érezni az OMGE kereteit és annak elnökségéről lemondott (« Hit, illúziók nélkül », 52-53. o.).

Nem akarok a kiváló, bátor és becsületes Kenedi Jánossal olyan kérdésben civakodni, ahol érzelmeink valószínűleg egyeznek. Tökéletesen megértem, hogy a rétegérdekek artikulációjáról szólva Kenedi a dolgozó osztályok védelmét szorgalmazza, s magasabb szintről nézve ez álláspontnak is, cselekvésnek is, « politikai ». Ellenvetésem tartalma a következő: a rétegérdekek védelme nem feltétele, sem kiindulópontja a demokraciának, hanem következménye. Nem attól lesz Magyarországon több demokracia, hogy a különböző rétegérdekek tisztább és nyíltabb kifejezést nyernek, hanem megfordítva, az effajta « artikuláció » — és a vele járó nyílt konfliktusok — akkor válnak lehetségessé, ha demokracia van. (A konfliktusok lehetőségét nem elkedvetlenítés céljából vetem be, hanem azért, mert ez a szintiszta igazság. A totális rendszereknek is kell, hogy legyen valami előnyük. Ehhez tartozik pl., hogy a lappangó konfliktusokat tartósabban és hatásosabban tudják lefojtani, mint a demokratikus rendszerek.)

Az érdekvédelmi koncepcióban még egy gondolati hiba van (kedves János, tettem volna hozzá, ha nem tartanék attól, hogy e baráti megszólításból a Hatóságok előtt bajod lehet)*. Nevezetesen ez: egyáltalában nem biztos, hogy az egypárt által igazgatott szovjet típusú társadalmakban a fontosabb rétegek érdekei olyan nagyon szétágaznak. Sajátos marginális helyzetek, sőt rétegek természetesen vannak (s itt nem csak a hőttségényekre gondolok, hanem olyan egzisztenciákra is, mint, mondjuk, az önálló kisiparos). De igen komolyan fölvetődik a kérdés, hogy e megye-egzisztenciák nem alkotnak-e elenyésző kisebbséget a bérből élő falusi és városi dolgozók közös sorsú és konvergáló érdekű többségéhez képest. Hogy ez valahogy így lehet, azt egyebek között két korszakalkotó megmozdulás illusztrálta: az a bizonyos lesajnált 1956 s a 12 év távolságban utána ügető prágai reform-mozgalom. Mindkét mozgalomban voltak széthúzó politikai erők és törekvések, de ami az « osztályérdekeket » illeti, azok meglehetősen univerzálisnak tűntek, mind a küzdelem hevében, mind utólag visszatekintve. Ismeretes például, hogy az 56-os munkástanácsokba teljes természetességgel választottak be mérnököket és művezetőket is.

Végezetül azonban hadd mondjam meg, hogy ellenvéteim eltörpülnek Kenedi problémafelvetésének fontossága mellett. Mint ahogy azt már bevezetőben is mondtam, a « Profil » szerkesztője a lényegig hatol előre, s jó értelemben provokáló írásával pontosan azt mozdítja elő, ami a magyar társadalomban most a leginkább hiányzik: a politikai eszmélést.

KENDE PÉTER

* *Apropos, MGP-t ismeretlenül is üdvözlöm.*